

УДК 32:316.75-045.28(470+571:477)

DOI: <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.42.21>

СИСТЕМНА МАРГІНАЛІЗАЦІЯ ЯК ЗАВДАННЯ І НАСЛІДОК ВПЛИВУ КВАЗІДЕОЛОГІЇ «РУСКОГО МІРА»

Світлана Бульбенюк

*Київський університет імені Бориса Грінченка,
історико-філософський факультет, кафедра політології
вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2, 04053, м. Київ, Україна*

Юрій Манелюк

*Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана,
юридичний інститут, кафедра політичних технологій
пр. Перемоги 54/1, 03057, м. Київ, Україна*

Запропоновано авторський погляд на маргінальну природу квазіідеології «русского міра», що є світоглядно-ціннісною основою російсько-української війни. Визначено характерні риси політичної маргінальності як самостійного феномена політики. Системна маргіналізація як одне з провідних завдань ідеологів «русского міра» спрямована на делегітимацію політичної і державної влади у тих країнах, які є об'єктами впливу цієї квазіідеології. Водночас системна маргіналізація стає наслідком успішних впливів ідей «русского міра». Автори розглядають як приклад наслідку системної маргіналізації псевдореферендуми, що були проведені у 2014 р. у Криму, у державних утвореннях «ДНР» та «ЛНР», а також підготовку до проведення таких «референдумів» на окупованих рф територіях України у 2022 р. Названі псевдореферендуми є виявом імітаційних форм демократії, маючи на меті маргіналізацію політичних просторів й акторів на окупованих рф територіях та витіснення реальних форм політичної участі громадян на периферію політичної системи. Наслідком такої політичної маргіналізації стало формування невизнаних державних утворень на окупованих територіях Донецької і Луганської областей, перетворення «ДНР» та «ЛНР» у так звані «чорні плями» на політичній, економічній і соціокультурній мапі України.

Розглядаючи ідеологему «русского міра», автори спробували дати відповідь на запитання «Хто є потенційними прибічниками цієї ідеології за межами російськомовного простору та чому «русский мір» може бути таким привабливим для частини громадян Європи, Північної і Південної Америки, Азії?». Стверджується, що квазіідеологія «русского міра», незважаючи на значне число її прибічників і симпатиків, не має майбутнього, тому що «русский мір», маргіналізуючи і делегітмуючи політичний простір країн – об'єктів свого руйнівного впливу, маргіналізується і делегітмується та приречений на остаточне витіснення на маргінес політичного і соціокультурного життя цивілізованого світу.

Ключові слова: «русский мір», маргінальність, політична ідеологія, делегітимація, демократія.

Постановка проблеми. Сучасне українське суспільство перебуває в транзитивному стані, тому що триває перехід від однієї політичної і соціоекономічної системи до іншої. Нестабільність політичної ситуації, соціально економічна криза, повномасштабна воєнна агресія з боку росії призводять до нестабільності життя в Україні в цілому, а це виводить маргінальність в статус масових, тривалих, інколи неподоланих ситуацій, що охоплюють всі сфери життєдіяльності суспільства.

Російсько-українська війна, яка почалася навесні 2014 р., та повномасштабне вторгнення російських збройних сил 24 лютого 2022 р., безперечно, потребують глибокого осмислення політичними філософами, політологами, соціологами, економістами, психологами,

культурологами, правниками і представниками інших наукових напрямів академічної спільноти. Однією з важливих складових російсько-української війни, світоглядно-ціннісним підґрунтям для пояснення російської експансії на території суверенних держав, України зокрема, є ідеологема «руського міра». «Руский мір» як квазіідеологія, на переконання авторів, має маргінальну природу та системну маргіналізацію політичного, економічного і соціокультурного життя як мету і наслідок експансіоністської імперської політики.

Метою представленої статті є розгляд феномену системної маргіналізації як завдання і наслідку квазіідеологічного впливу «руського міру» на прикладі аналізу застосування інструментарію делегітимації у країнах – об'єктах експансіоністського російського впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ідеологема «руського міра» активно почала досліджуватися вітчизняними науковцями, починаючи з 2013 – 2014 рр., коли імперські амбіції РФ та їх світоглядно-ціннісне обґрунтування у концепції «руського міра» набули де факто рис офіційної державної політики й ідеології. У роботах А. Гренишена, С. Горбіка, О. Мішалової, В. Волковського, Л. Панасюка та багатьох інших вітчизняних науковців висвітлюються різні аспекти проявів і впливів «руського міра»: ідеологічні, політичні, культурні, релігійні, філософські, соціологічні. При підготовці пропонованої розвідки автори спиралися на одне з найбільш фундаментальних вітчизняних академічних досліджень останніх років – монографічну роботу Л. Якубової «"Русский мир" в Україні: на краю прірви» (2018 р.), статті В. Кононенка, В. Бокач і Т. Пояркової. Окрема увага була звернена на праці, присвячені висвітленню феноменів маргіналізації і політичної маргіналізації, вивченню процесів демократизації (А. Фляшнікова, Н. Бойко та інші).

Виклад основного матеріалу. На наше переконання, російсько-українська війна за своєю природою є цивілізаційним конфліктом, в основі якого – зіткнення світоглядно-ціннісних засад західної парадигми світосприйняття і свіотворення та квазіідеологічної конструкції «руського міра», що бере свій початок з ідеї «Москва – Третій Рим», яку започаткував митрополит Московський і всієї Русі Зосима у передмові до праці «Виклад Пасхалії» (1492 р.). Актуалізованою й популяризованою ця ідея стала завдяки псковському старцю Філофею (1523–1524 рр.) [1]. Важливо, що століттями ця ідея не мала серйозного поширення, парадигмального обґрунтування і державної підтримки спочатку з боку Московського царства, згодом – Російської імперії. Як зауважує П. Кононенко, вигляд політичної програми ідея «Третього Риму» у Російській імперії та освячення її впровадження у суспільний дискурс імператорською волею Олександра II пов'язане з геополітичними амбіціями Санкт-Петербурга («Четвертого Риму» чи то «Другого Константинополя») на Балканах й ослабленням іншої імперії – Османської [1].

Показово, що сучасна українська дослідниця В. Бокач зауважує: «В «руском мире» закладені імперські амбіції сучасної російської влади і церкви» [2, с. 138]. Тож, як бачимо, в історичній ретроспективі та у новітніх політичних амбіціях маргінальна квазіідеологія «руського міра», ніби «вголос» заперечуючи власну маргінальність заявляє надамбінні цілі:

- зробити Босфор і Дарданелли внутрішньоімперськими протоками;
- заснувати й очолити «слов'янський світ» як антипод світу британському (як тут не згадати про «англосаксів», які були головними ворогами ідеологів «руського міра» у XIX ст. і знову стали такими при підготовці та під час російсько-української війни, що триває дотепер);
- не просто відновити Радянський Союз на його столітній ювілей, а утворити нову і єдину імперію сучасності.

Слушно підкреслити, що багато в чому ця ідея залишалася на узбіччі публічного публіцистичного й академічного дискурсу. На відміну, наприклад, від проектів можливої Федерації слов'янських народів представників Кирило-Мефодіївського товариства або

М. Драгоманова. Тож візьмемо на себе сміливість стверджувати, що ідея «Москва – Третій Рим» була сформована початково і такою залишилася нині як маргінальна. Тож не є дивним, що й провідні ідеї «руського міра» були і є маргінальними, а їх носії були і є паріями/маргіналами світу політичного й академічного (С. Аксьонов та його «Русское единство» з 4 % на виборах до Верховної Ради Криму у 2010 р., колишній регіональний представник МММ Д. Пушілін з «ДНР», професор МДУ О. Дугін).

Варто зауважити, що у політичній науці поняття «маргінальність» має особливе тлумачення. Специфіку політичної маргінальності можна визначити як таку, що обумовлена втратою загальноприйнятих політичних норм і цінностей політичної культури. Маргінальне є тінювою стороною нормального, це зворотний бік норм або проміжний стан між нормою і девіацією – соціальною, політичною, культурною.

Методологічна універсальність терміну «маргінальність», можливість його застосування до вивчення найрізноманітніших соціальних процесів призводили до того, що за різних умов він щоразу набував нової якості, нового значення і нового сенсу, у такий спосіб демонструючи свою евристичну плідотворність. У нашому дослідженні ми вживаємо маргінальність як поняття і як термін [3, с. 56].

Маргінальність (з латинської *margo* – кордон, межа, край, *marginalis* – той, що знаходиться на межі) – це поняття, яке традиційно використовується в соціальній політології і соціології для аналізу прикордонного становища особистості чи групи щодо певної соціальної спільності. Воно підкреслює певний соціальний статус (зазвичай низький), приналежність до меншості, що знаходиться на межі, чи поза соціальною спільнотою, сповідує цінності і веде спосіб життя, що відрізняються від загальноприйнятої норми [4].

Специфіку політичної маргінальності можна визначити як таку, що обумовлена втратою загальноприйнятих політичних норм і цінностей політичної культури. Ознаками процесу політичної маргіналізації є поразка в цивільних (політичних) правах, позбавлення права виборів, відсторонення від участі в звичайній політичній діяльності і від доступу до формального політичного впливу, втрата довіри виборців до наявної політичної еліти [5, с. 204, 205].

Як бачимо з наведених вище визначень і дефініцій, ознак окресленого феномену, однією з базових характеристик політичної маргінальності є делегітимація нормативних, світоглядних і ціннісних засад політичної системи тієї чи іншої держави в очах частини її громадян. Подібна делегітимація може бути обумовлена факторами і чинниками як внутрішньополітичної природи, так зовнішньополітичних впливів.

Ідеологема «руського міра», яка особливо виразно почала формуватися і декларуватися найвищими посадовими особами РФ останні п'ятнадцять років, має в своїй основі, на наш погляд, подвійну політичну маргінальність. З одного боку, як вже зауважувалося вище, квазіідеологія «руського міра» була і залишається маргінальною за своєю політичною природою. З іншого боку, однією з програмних цілей «руського міра» у практично-політичному вимірі є сприяння політичній маргіналізації і як наслідок – делегітимації політичних систем держав – потенційних об'єктів зазіхань з боку імперських впливів РФ.

Делегітимація національних політичних систем і ключових політичних акторів у таких державах як наслідок поширення політичної маргіналізації та як мета поширення впливу квазіідеології «руського міра» має результатом не тільки зростання негативних тенденцій у політичній площині, але й в царинах соціальній та соціокультурній. Головною мішенню делегітимації як зброї «руського міра» є соціум політичний. Соціум політичний – «одна з підсистем суспільства, що забезпечує інтеграцію всіх його елементів, його існування як цілісного організму, окремий сегмент соціуму, який охоплює взаємовідносини

між класами, націями, соціальними групами й спільнотами з приводу утримання й використання державної влади» [6, с. 680].

Безперечно, соціум будь-якої держави не є однорідним, гомогенним. Особливо якщо мова йдеться про соціум за умов демократії, яка розвивається, або сталої демократії. Квазіідеологія «руського міра», що за своєю природою тяжіє до гомогенності, стирання усіх відмінностей і атипових рис та тенденцій, фактично вступає в світоглядно-ціннісний конфлікт з демократичною природою сучасного соціуму як різноманітного соціального, політичного, економічного і культурного середовища. Уніфікація названих вимірів соціуму як одне з завдань квазіідеології «руського міра», на думку авторів, має розглядатися як прояв тоталітарності цього світоглядного конструкту, з одного боку, та як його архаїчності, з іншого.

Квазіідеологія «руського міра» фактично змушує ті соціуми та їх членів, які стали об'єктом її зазіхань, перейти зі світу постмодерну і цифровізації до світу архаїки і нового Середньовіччя. Перейти від атрактивного світу демократії і демократичних транзитів до світу автократії і диктатури. Перейти від світу відкритості і глобалізації до світу автаркії та чітко сегментованих у просторі (насамперед, євразійському) взаємодій.

Одним з інструментів сприяння успішності таких переходів стає маргіналізація – як колективна, так й індивідуальна. Маргіналізація, пов'язана з мінімізацією тригерів демократії і демократичних транзитів та трансформацій. Як зауважує Н. Бойко, «тригери сучасної демократизації обумовлені глобальними процесами, що відбуваються в сучасному світі, детермінують розширення кількості її дієвих агентів, дозволяючи диференціювати різні вектори поширення та поглиблення демократизаційних трансформацій» [7, с. 30].

Одним із шляхів мінімізації тригерів демократії з боку ідеологів і практиків «руського міра» стають імітаційні форми демократії, наприклад псевдореферендуми як симулякр колективістської демократії.

У політичній науці дослідники виокремлюють ідентитарні (колективістські) концепції демократії. Народ, з точки зору прихильників ідентитаризму, розглядається як максимально цілісна спільнота, в якій наявна єдина воля ще до акту її публічного вираження та розвинута ідентичність цієї волі і дій представників влади [8]. Показово, що в інтерпретаціях – теоретичних і прикладних – розуміння ідентитарної (колективістської) демократії ідеологами «руського міра» відходить від первісного уявлення про неї як форму прямої демократії, скажімо у Ж.-Ж. Руссо, та перетворює її фактично на повну протилежність прямої участі народу. Таким чином, воля народу у тлумаченні ідеологів «руського міра» маргіналізується та уособлюється у формі тих самих псевдореферендумів.

Безперечно, у контексті російсько-української війни найбільш показовим прикладом маргіналізації ідей колективістської демократії завдяки інструментарію псевдореферендумів є «референдуми», проведені у Криму у березні 2014 р., «референдуми» у «ДНР» та «ЛНР» 2014 р. та заяви про підготовку «народного волевиявлення» в окупованих Херсонській і частині Запорізької областей у 2022 р. Варто зауважити, що у визначенні «псевдореферендум» автори представленої розвідки спираються не тільки на факти, проведення таких імітаційних актів політичної участі, але й спираючись, зокрема, на ідеї концепції державотворення і визнання нових держав С. Пегга.

С. Пегг виокремлює 6 критеріїв, що є передумовою для визнання держави. На думку науковця, у державі, по-перше, повинно функціонувати організоване політичне керівництво, яке отримує підтримку населення. По-друге, це керівництво має досягти необхідного потенціалу для забезпечення управління та надання державних послуг населенню. По-третє, держава фактично мусить контролювати свою територію або переважну її частину протягом як мінімум двох років. По-четверте, держава має вважати себе здатною

вступати у відносини з іншими державами. По-п'яте, держава повинна активно прагнути широкого міжнародного визнання свого суверенітету. По-шосте, держава має бути змозі добитися широкого визнання свого суверенітету [9, с. 69–71].

Як бачимо, жодному з наведених вище критеріїв згадувані псевдореферендуми не відповідають ані за фактичними характеристиками на час проведення або заявлений період проведення, ані за наслідками такого «народного волевиявлення». Усі названі псевдореферендуми, які проводилися та мають бути організовані (звісно, на думку окупаційної влади і місцевих колаборантів) під егідою «переможної ходи» «руського міра», мали і мають на меті де факто маргіналізацію первинних форм політичної участі на окупованих територіях. Тож цілком природним є, що наслідком проведених псевдореферендумів у «ДНР» та «ЛНР» у 2014 р., стало формування однойменних невизнаних державних утворень – маргінальних політичних утворень з псевдодержавними атрибутами.

Метафоричним щодо маргіналізації усіх політичних і соціально-економічних процесів у таких державних утвореннях є їх визначення, запропоноване низкою науковців (М. Левицький, Р. Бункер і Д. Саліван, А. Санчез, К. Страчот), – «чорні дірки» («чорні плями») [10, с. 50]. І справді, як засвідчує новітня історія, квазіідеологія «руського міра» не лише маргіналізує політичний, економічний, соціальний, правовий і культурний простір тих країн і територій, на які вона поширює свій руйнівний вплив, а фактично перетворює їх на «чорні плями» на політичній мапі світу. З прикрістю і боєм можна констатувати, що нині (на кінець червня 2022 р.) і значна частина Луганської та Донецької областей перетворені вже цілком реальною зброєю «руського міра» на «чорну пляму» через застосування країною-агресором проти України воєнної тактики «випаленої землі».

Дослідження наслідків системної маргіналізації під впливом квазіідеології «руського міра» названих українських територій, а головне – знаходження ефективних шляхів подолання цього явища, на наш погляд, є одним з провідних завдань для вітчизняної політичної науки нині.

Ще один парадокс впливу квазіідеології «руського міра» виокремлює Т. Пояркова. «Проте факт проживання носіїв ідей «Русского мира» в країнах із різними політичними устроями, з вражаючими розбіжностями в рівні, стилі життя та приналежності до різної політичної реальності, ставить під сумнів пояснення успішності цього концепту винятково сумірністю пропагандистських зусиль і базової національної ідентифікації» [11, с. 173]. На думку авторів, цей парадокс має низку пояснень. Наведемо кілька з них.

По-перше, ідеї «руського міра» є потенційно привабливими усім симпатикам антиамериканізму у світі. Візьмемо на себе сміливість стверджувати, що у цьому випадку діє принцип «ворог мого ворога – мій друг», тому серед означеної групи прихильників «руського міра» ціннісне ядро цієї квазіідеології перебуває радше на маргінесі їхньої світоглядно-ціннісної системи.

По-друге, у будь-якому соціумі є окремі індивіди й групи громадян, які тяжіють до маргінальних на національному рівні ідеологій, проектів, політичних програм. Іноді – це жага політичної екзотики, іноді – прагнення вирватися з рамок стереотипізації, іноді – певні родинні історії у душі «моя бабуся вивчила самотужки російську мову, аби прочитати усього Достоевського в оригіналі». А ідеологи «руського міра» вдало користуються подібними свідомими або несвідомими «корисними ідіотами», рекрутуючи їх до лав прибічників «Третього Риму».

По-третє, маючи фактично безмежний фінансовий ресурс, два останні десятиліття російський правлячий клас руками ідеологів «руського міра» здійснював доволі успішне переформатування національних політичних систем частини країн Старої Європи

насамперед. Втома від «старих», класичних політиків – цей феномен є одним з найбільш поширених у країнах сталої демократії та тих, які у процесі демократизації. Тож ідеологи «руського міра» скористалися нагодою агрегувати інтереси й енергію потенційного протесного електорату та артикулювати цей протест у потрібному річищі, маргіналізуючи або намагаючись маргіналізувати тим самим політичні системи цих країн.

Безперечно, небезпека ідей і гасел «руського міра», у тому числі щодо маргіналізації національних політичного і соціального просторів, у країнах Старої Європи не є високо загрозовою. Натомість, з огляду на повномасштабне вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р., на ті події, які передували йому, та ті, які розгортаються нині, применшувати ці загрози вкрай недалекоглядно.

Висновки. Якщо вести мову про Україну, з прикрістю можна констатувати: применшення загроз з боку квазіідеології «руського міра» дається нашій державі та її громадянам надто високою ціною, уроки є надто жорсткими. Чи варто у відповідь творити ідеологію «українського світу»? Якщо так, то якою вона має бути, аби згуртувати націю, та на яких ідеалах базуватися? Чи має бути «український світ» «антиросією», наприклад? Складні, дискусійні питання для інтелектуалів, митців, політиків, громадських діячів і просто для усіх небайдужих громадян. Єдине, що стверджують автори, – український державницький проект після перемоги в російсько-українській війні буде антиімперським. І в цьому буде його відмінність та водночас найсильніша сторона в порівнянні з маргінальною квазіідеологією «руського міра». Важко не погодитись з громадським діячем і юристом-міжнародником Г. Друзенком: «Тобто українцем можна стати, але не обов'язково їм народитися. І це, я думаю, великий шанс для України» [12].

Щодо подальших перспектив «руського міра», на наше переконання, маргінальність цієї квазіідеології і є її найслабшою ланкою. Намагаючись маргіналізувати навколишній політичний простір, аби завоювати його, «руський мір» маргіналізувався сам остаточно. Показово, що вітчизняна історикія – одна з найбільш авторитетних дослідниць феномену «руського міра» Л. Якубова влучно зазначила у своїй фундаментальній розвідці «"Русский мир" в Україні: на краю прірви» (2018 р.в.), що Україна не є єдиною жертвою, яка потрапила у пастку «руського міра», що росія сама потрапила в заготовлену пастку [13]. Прогноз науковиці про те, що випробування «руським міром» стане найважчим іспитом для України, на жаль, справдився. І Україна складає його особливо дорогою ціною після 24 лютого 2022 р., складає доволі успішно, зважаючи на разючий воєнний диспаритет між «екзаменатором»-терористом й екзаменованим, який доводить щодня, що він – не жертва, а герой.

Список використаної літератури

1. Кононенко В.П. Третій Рим. Енциклопедія історії України. Т. 10 Т-Я. Київ : Наукова думка, 2013. 784 с. С. 146.
2. Бокач В. «Русский мир» як антиукраїнська релігійно-політична концепція. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2019. Випуск 24. С. 134–140.
3. Конверський А.Є. Логіка : підручник. Київ : Четверта хвиля, 1998. 272 с.
4. Маргінальність. *Енциклопедія сучасної України*. 2018. URL: <https://cutt.ly/mKKredI> (дата звернення: 23.06.2022).
5. Фляшнікова А.Б. Особливості вияву явища маргінальності в сучасному українському суспільстві. *Вчені записки. Соціологічні дослідження*. 2015. № 15. С. 202–206.
6. Політична енциклопедія / Редкол. : Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ : Парламентське видавництво, 2011. 808 с.

7. Бойко Н. Інтернет як соціальний ресурс демократизації сучасного українського суспільства : монографія. Київ : Інститут соціології НАН України, 2020. 256 с.
8. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду або Принципи політичного права / Пер. з фр. Київ : Port-Royal, 2001. 349 с.
9. Остеруд О. Суверенна державність та національне самовизначення. *Етнографічний огляд*. 2014. № 2. С. 56–72.
10. Лантінов Я. О., Даньшин М. В. Злочини проти основ національної безпеки України : альбом схем. Харків : Харків юридичний, 2012. 24 с. URL : <https://cutt.ly/hKKraiw> (дата звернення: 17.05.2022).
11. Пояркова Т. «Русский мир» як ефект «доповненої» реальності. *Міжнародні політичні відносини. Прикарпатський вісник НТШ. Думка*. 2016. № 3(35). С. 172–179. URL: <https://cutt.ly/tKKеVMR> (дата звернення: 25.06.2022).
12. «Русский мир» під українським прапором: волонтер назвав дві серйозні помилки Зеленського. *Апостроф*, 11 лютого 2020 р. URL: <https://cutt.ly/zKKе00O> (дата звернення: 13.06.2022).
13. Якубова Л. «Русский мир» в Україні : на краю прірви : монографія. Київ : ТОВ «Видавництво "КЛІО"», 2018. 384 с.

SYSTEMIC MARGINALIZATION AS A TASK AND CONSEQUENCE OF THE INFLUENCE OF THE QUASI OF THE IDEOLOGY OF THE "RUSSIAN WORLD"

Svitlana Bulbeniuk

*Borys Grinchenko Kyiv University,
Faculty of History and Philosophy, Department of Political Science
Bulvarno-Kudriavska str., 18/2, 04053, Kyiv, Ukraine*

Yurii Maneliuk

*Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman,
Institute of law, Department of Political Technology
54/1 Peremogy av., 03057, Kyiv, Ukraine*

Summary. The author's view on the marginal nature of the quasi-ideology of the "Russian world", which is the ideological and value basis of the Russian-Ukrainian war, is offered. The characteristic features of political marginality as an independent phenomenon of politics are determined. Systemic marginalization as one of the leading tasks of the ideologues of the "Russian measure" is aimed at delegitimizing political and state power in those countries that are the objects of influence of this quasi-ideology. At the same time, systemic marginalization is the result of the successful influence of the ideas of the "Russian world". The authors consider as an example of the consequences of systemic marginalization the pseudo-referendums held in 2014 in Crimea, in the state formations "DNR" and "LNR", as well as the preparation for such "referendums" in the occupied territories of Ukraine in 2022. Named pseudo-referendums is a manifestation of imitation forms of democracy, aimed at marginalizing political spaces and actors in the occupied territories of the Russian Federation. The consequence of such political marginalization was the formation of unrecognized state formations in the occupied territories of Donetsk and Luhansk regions, the transformation of "DNR" and "LNR" into so-called "black spots" on the political, economic and socio-cultural map of Ukraine.

Considering the ideology of "Russian world", the authors tried to answer the question "Who are the potential supporters of this ideology outside the Russian-speaking space and why" Russian measure "can be so attractive to some citizens of Europe, North and South America, Asia?". It is argued that the quasi-ideology of the "Russian world", despite a significant number of its supporters and sympathizers, has no future.

Key words: "Russian world", marginality, political ideology, delegitimization, democracy.